

אכיפה מהאוויר – לקחים מההיסטוריה

הרעיון של אכיפה מהאוויר קוסם לרבים, משום שרואים בה דרך לחימה מהירה, יעילה וזולה בחיי אדם. אולם הניתוח ההיסטורי מלמד שבחלק ניכר מהמקרים הלחץ על העורף האזרחי אינו מביא להשפעה הרצויה על היריב. לעומת זאת תקיפת רכיבים צבאיים קריטיים (מניעה) הביאה בדרך כלל להישג הרצוי

סא"ל נורית

החשיבה התיאורטית על אכיפה באמצעות תקיפת אוכלוסייה ותשתיות אזרחיות

בסוף המאה ה-19 טבע הגנרל הפרוסי קלאוזביץ את המושג "מרכז הכובד" בספרו "על המלחמה". מרכז הכובד, לפי קלאוזביץ, הוא המקום או הגורם שהפגיעה בהם תביא להכרעת היריב. מרכז הכובד עשוי להיות הצבא, עיר הבירה, המנהיג, ברית עם מדינות אחרות או דעת הקהל במדינה היריבה. בספר הדרכה שכתב קלאוזביץ ליורש העצר הפרוסי הוא המליץ על שלוש מטרות למלחמה, לפי הסדר הבא: השמדת הצבא, כיבוש עיר הבירה והשפעה על דעת הקהל. 100 שנים מאוחר יותר התבונן האיטלקי ג'וליו דואה

הרעיון של אכיפה מהאוויר באמצעות תקיפת אוכלוסייה ותשתיות אזרחיות בעומק זכה מאז דואה לתמיכה בספרות התיאורטית וקיבל ביטוי מעשי בסדרה ארוכה של עימותים צבאיים

(1869–1930) במטוס והבין את הפוטנציאל הטמון בלחימה מהאוויר כדי להתגבר על המתכון הלינארי שהציע קלאוזביץ. דואה טען שיש לרכז עוצמה אווירית נגד מרכזי התעשייה החיוניים של היריב, שבהם תלויה עוצמתה הצבאית של המדינה בלחימה המודרנית, ונגד מרכזי כובד נוספים של היריב בעומק: מטרות שלטון, נמלים, תחנות כוח, בנקים, מצבורי נשק וכו'. הגנרל האמריקני בילי מיטשל (1879–1936) פגש את דואה ב-1922 וניסה לייבא את רעיונותיו לארצות הברית. מיטשל, שנלחם בחזית הצרפתית במלחמת העולם הראשונה, הבין גם הוא את חוסר התוחלת של הלחימה בקו המגע ואימץ בחום

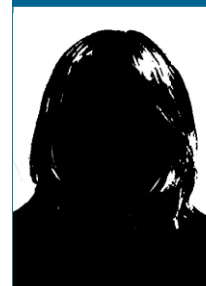
המטוס, כך כתב ג'וליו דואה בספרו "השליטה מהאוויר" (1921), מאפשר שינוי מהפכני בהפעלת הכוח הצבאי. עד המצאת המטוס התנהלה הלחימה באופן לינארי מקו המגע פנימה אל העורף האזרחי של האויב, ולכן האוכלוסייה והתשתיות האזרחיות של האויב נהנו מהגנת הצבא, ולא ניתן היה לפגוע בהן בלי להתמודד תחילה עם מערכי ההגנה הצבאיים שלו. הפעולה מהאוויר, טען דואה, מאפשרת לתקוף באופן ישיר את ליבת המדינה היריבה בלי להתמודד עם הצבא שבקו המגע.

דואה והוגים צבאיים מאוחרים יותר סברו שתקיפות ממוקדות על העורף האזרחי, המכוננות תקיפות אסטרטגיות¹, יוצרות לחץ של האוכלוסייה על השלטון, והלחץ הזה יחליש את היכולת של המדינה היריבה להמשיך להילחם. הרעיון של אכיפה מהאוויר באמצעות תקיפת אוכלוסייה ותשתיות אזרחיות בעומק זכה מאז דואה לתמיכה בספרות התיאורטית וקיבל ביטוי מעשי בסדרה ארוכה של עימותים צבאיים.

החוקר האמריקני בן זמננו רוברט פייפ טוען לעומת זאת כי תקיפות אסטרטגיות אומנם מפעילות לחץ על האוכלוסייה, אולם הלחץ הזה אינו תורם כלל לאכיפה². כדי להשפיע על התנהגות היריב, סבור פייפ, יש למנוע ממנו יכולת פעולה (denial) באמצעות תקיפת מרכיבים צבאיים קריטיים. תקיפה כזאת משפיעה באופן ישיר על מדיניות היריב ואינה מותנית ביכולתה של האוכלוסייה להפעיל לחץ על השלטון.

המאמר הזה מעמת בין הגישה של תקיפות אסטרטגיות לבין גישת המניעה לאור לקחים היסטוריים מהפעלת כוח אווירי בעולם ובישראל. מהניתוח כאן ניתן ללמוד על התנאים הייחודיים שבהם עשויה כל אחת מהגישות להביא להישג הרצוי.

ראש ענף במודיעין
חיל האוויר

"מבצרים מעופפים" (B-17) מלווים במטוס "מוסטנג" בדרך להפצצת יעדים בגרמניה במלחמת העולם השנייה

הגנרל האמריקני בילי מיטשל הבין גם הוא את חוסר התוחלת של הלחימה בקו המגע ואימץ בחום את הרעיון של שימוש בכוח האווירי לשם פגיעה במרכזים החיוניים של האוכלוסייה בעומק

רוברט פייפ מטיל ספק ביעילות התקיפות האסטרטגיות

בניגוד לחוקרים שהוצגו לעיל סבור רוברט פייפ שתקיפת מרכזי אוכלוסייה, תשתית אזרחית ומרכזי שלטון אינה אמצעי אכיפה יעיל, ולמעשה מעולם לא הביאה להכרעת עימותים. כדי לאכוף על היריב התנהגות רצויה, טוען פייפ, יש למנוע ממנו את היכולת הצבאית לממש את תוכניתו (denial). לכן הפעלת הכוח צריכה להתמקד ברכיבים הצבאיים הקריטיים של היריב ולא בתשתיות האזרחיות שלו.

פייפ סבור שהפעלת לחץ על האוכלוסייה אינה יעילה, משום שכאשר מדינות נלחמות בעבור יעד בעל חשיבות לאומית, ערכית ורגשית גבוהה, הן מוכנות לספוג צעדים קשים נגד האוכלוסייה. כך, למשל, תושבי לונדון ספגו אבדות קשות בקרב על בריטניה, אך האפשרות של כניעה לגרמניה לא עמדה על הפרק.

פייפ טוען גם שיכולת העמידה של האוכלוסייה המותקפת

את הרעיון של שימוש בכוח האווירי לשם פגיעה במרכזים החיוניים של האוכלוסייה בעומק. הרעיונות שניסה להפיץ נתקלו בתחילה בחומה של עוינות, אך לבסוף באו לידי ביטוי בתפיסת הלחימה של ארצות-הברית במלחמת העולם השנייה. בבריטניה באותה העת קידם מרשל טרנצ'רד רעיונות דומים של תקיפות בעומק, והרעיונות האלה היו הבסיס לתפיסת ההפעלה של הכוח האווירי של בריטניה במלחמת העולם השנייה.

התוצאות ההרסניות של מלחמת העולם הראשונה הביאו גם את לידל הארט (1895-1970) להבנה כי השמדת כוחות הצבא של האויב אינה אלא אמצעי להשגת מטרות המלחמה. את המטרות האלה, סבר לידל הארט, ניתן להשיג גם באמצעים אחרים, כגון מהלכים דיפלומטיים. את תפיסתו הציג לידל הארט בספרו "האסטרטגיה של גישה עקיפה" (1929) שבו ניתח את הקרבות המכריעים בהיסטוריה והראה כי ברוב המקרים לא הגיעו המצביאים הגדולים להישגיהם בעימות ישיר בין כוחות. האסטרטגיה מגיעה לשיא שכלולה, קבע לידל הארט, כאשר ההכרעה מושגת בלא קרב צבאי.

שנים לאחר מכן, ב־1995, פירסם ג'ון וורדן מחיל האוויר האמריקני מאמר על "היריב כמערכת" ובו הציע לראות באויב מערכת המורכבת מתת־מערכות. הראייה הזאת מאפשרת לזהות את הנקודות שפגיעה בהן תביא את היריב לפעול באופן הרצוי לנו.³

כל מערכת היא שונה, ולכן, לדברי וורדן, התכנון האסטרטגי צריך להתחיל בניתוח של המערכת הספציפית שנגדה מתמודדים ושל מרכזי הכובד שלה. בדרך כלל ניתן לזהות חמש טבעות שמהן מורכבת רב־מערכת, בין אם מדובר בגוף האדם, בארגון או במדינה. תת המערכות בסדר יורד של חשיבות הן:

- הנהגה ושליטה.
- איברים חיוניים: אנרגיה והמערכת הפיננסית.
- תשתיות: שדות תעופה, תעשייה ותחבורה.
- אוכלוסייה
- צבא

וורדן, בדומה לדואה, למיטשל, לטרנצ'רד וללידל הארט, סבור שהתנגשות צבאית, כלומר ההתמודדות בטבעת החמישית, אינה יעד של המלחמה אלא לכל היותר אחד האמצעים להשגת מטרות המלחמה. פגיעה בהנהגה צפויה אומנם להביא להישג המשמעותי ביותר, אולם לא תמיד היא

מרכז הכובד עשוי להיות הצבא, עיר הבירה, המנהיג, ברית עם מדינות אחרות או דעת הקהל במדינה היריבה

ניתנת לביצוע, ולכן בכל מלחמה על המדינה להתמקד בטבעות החיוניות ביותר שיש לה נגישות אליהן. הלחימה המודרנית ובמיוחד הכוח האווירי – טוען וורדן – מאפשרים להתמקד במקביל בכמה טבעות ובכך להביא לאכיפה מהירה יותר של רצוננו על היריב.

"מבצרים מעופפים" חדשים בהגיעם לבריטניה

רוברט פייפ סבור שתקיפת מרכזי אוכלוסייה, תשתית אזרחית ומרכזי שלטון אינה אמצעי אכיפה יעיל, ולמעשה מעולם לא הביאה להכרעת עימותים

אכיפה מהאוויר: לקחים היסטוריים

הפרק הזה של המאמר בוחן את חילוקי הדעות בין התיאורטיקנים הצבאיים באמצעות סקירה של עימותים מרכזיים בהיסטוריה הצבאית של המאה החולפת ושל ראשית המאה הנוכחית, שבהם הפעילו מדינות המערב כוח אווירי כדי לאכוף מדיניות רצויה על יריבים: מלחמת העולם השנייה (1939–1945), מלחמת קוריאה (1950–1953), מלחמת וייטנאם (1964–1972), מלחמת ההתשה (1969–1972), מלחמת המפרץ הראשונה (1991), מלחמת קוסובו (1999), מלחמת אפגניסטן (2001) ומלחמת המפרץ השנייה (2003).

האם ניתן ללמוד מההיסטוריה?

השימוש בהיסטוריה צבאית לתיקוף גישה תיאורטית הוא מוגבל מכמה סיבות:

- **תנאים ייחודיים.** הכרעה שהושגה בעבר מתאימה לתקופה, למקום ולמשתתפים הייחודיים שהיו מעורבים בה, ולכן לא ניתן ללמוד ממנה בהכרח על אירועים עתידיים. כך, למשל, ברור שעימותים אשר התנהלו בתקופת המלחמה הקרה התרחשו בתנאים שונים לחלוטין מהתנאים האופייניים לעימותים אחרים, למשל אלה שישראל חווה כיום.
- **פרשנות סובייקטיבית.** גם לאחר זמן רב אין לעיתים הסכמה בקרב החוקרים על הגורמים שהביאו להכרעה (למשל: מה באמת גרם לשליט סרביה, סלובודן מילושביץ', להיכנע?) הפרשנות של האירועים ההיסטוריים עשויה להיות מוטת על-פי נקודת המבט של החוקר.
- **ריבוי גורמים מסבירים.** החוקרים שואפים להציג מודל

היא גבוהה במיוחד במדינות דמוקרטיות, שבהן דעת הקהל תומכת במדיניותו של המנהיג שלא להיכנע לדרישות האויב.

הגישה של הפעלת לחץ על האוכלוסייה ושל תקיפת תשתיות ונכסים כלכליים היא מרכיב מרכזי בתפיסת ההפעלה של מדינות המערב, טוען פייפ, אף שלאורך השנים מעולם לא הוכחה האפקטיביות שלה. הסיבות לכך בעיניו הן היכרות דלה עם ההיסטוריה הצבאית ונתק בין מעצבי המדיניות בדרג האסטרטגי לבין אנשי הצבא המתכננים את הפעלת הכוח הצבאי.

הגישה של הפעלת לחץ על האוכלוסייה ושל תקיפת תשתיות ונכסים כלכליים היא מרכיב מרכזי בתפיסת ההפעלה של מדינות המערב, אף שלאורך השנים מעולם לא הוכחה האפקטיביות שלה

דבריו של פייפ עוררו בסוף שנות ה-90 של המאה הקודמת ויכוח חריף בקהילת החוקרים. רבים ראו בקו שהוביל פייפ המלצה לחזור למלחמות העבר שבהן שחיקה הדדית של כוחות קרקעיים בשדה הקרב הייתה תנאי להכרעה וטענו כי לתקיפה אווירית בעומק יש יתרון משמעותי משום שהיא מאפשרת להשיג הכרעה מהירה באבדות מועטות.

תוצאות פגיעת טיל V-1 גרמני בלונדון

טילי ה-V-1 וה-V-2 הרגו בלונדון אלפי אזרחים וגרמו נזק עצום לרכוש, אך לא הצליחו להכניע את הבריטים

- **בקרב על בריטניה** נהרגו עשרות אלפי אזרחים, ונגרם נזק עצום לרכוש, אולם הפגיעות האלה לא הביאו את הבריטים להיכנע לגרמנים.
- **ממלחמת וייטנאם** ניתן ללמוד הן על יעילות הגדולה של ההפצצות האסטרטגיות והן על כוחן המוגבל בעת ובעונה אחת. בשלהי המלחמה פתחה ארה"ב במערכה אווירית נגד התשתיות האזרחיות בצפון-ווייטנאם והצליחה לכפות עליה לחזור לשולחן הדיונים. זה היה ללא ספק הישג מרשים של ההפצצות האסטרטגיות. אולם לאחר שארה"ב חילצה

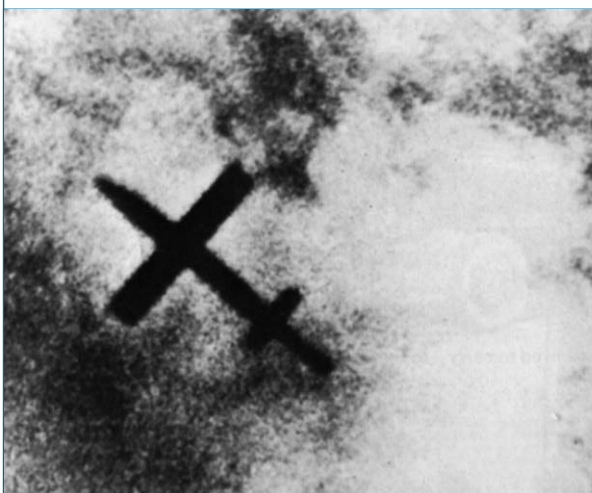
פשוט שיצביע על מספר מצומצם של גורמים שהביאו להכרעה, ואילו ההתרחשויות במציאות נובעת מצירוף מספר רב של גורמים ומסדר ההתרחשויות על ציר הזמן. למרות ההסתייגויות האלה הניתוח ההיסטורי הוא הכלי המרכזי שיש בידינו כדי לפתח מודל שבאמצעותו ניתן להבין את הגורמים המשפיעים על הצלחת האכיפה.

תקיפות אסטרטגיות בראי ההיסטוריה

מהסקירה ההיסטורית עולים כמה מקרים בולטים שבהם הפעלת לחץ על התשתיות האזרחיות ועל האוכלוסייה הביאה לכאורה להכרעה:

- **יפן.** ימים ספורים לאחר הטלת פצצות האטום על יפאן במלחמת העולם השנייה הודיע קיסר יפן על כניעה.
- **מלחמת ההתשה.** ההערכה המקובלת היא שתקיפות חיל האוויר נגד תשתיות בעומק מצרים ב-1970 הוציאו את נאצר משיווי משקל ושיכנעו אותו כי עליו להסכים להפסקת אש.
- **מלחמת הערים בסוף מלחמת איראן-עיראק.** מתקפת הטילים של עיראק על טהרן גרמה ל-3,500 הרוגים איראנים, והלחץ שהפעילה האוכלוסייה על חומייני היה אחד הגורמים לכך שהסכים להפסקת אש. ראוי לציין שקרוב למיליון הרוגים בשדה הקרב עד אז לא הביאו את חומייני להיכנע.
- **תקיפת התשתיות בסרביה** הייתה קרוב לוודאי הגורם המרכזי שהביא את מילושביץ' לסגת מקוסובו ולהיכנע לדרישות נאט"ו.
- לעומת זאת מוכרים עימותים רבים, שבהם תקיפת האוכלוסייה או התשתיות האזרחיות לא השפיעה על היריב, גם אם הביאה לפגיעה פיזית ומורלית קשה.
- **החרבת ערי גרמניה** במלחמת העולם השנייה לא פגעה ברצונה של גרמניה להילחם.

טיל V-1 גרמני בשמי לונדון

הסכם שלום מפוקפק, היא מיהרה להוציא את כוחותיה מווייטנאם, והצפון-ווייטנאמים ניצלו זאת כדי להסתער על הדרום ולכבוש אותו בתוך שבועות ספורים. הלקח הוא שהפצצות אסטרטגיות – יעילות ככל שיהיו – אינן יכולות

להיות תחליף לכוחות היבשה. כל הישג שמשיגים מן האוויר הוא חסר ערך אם אינו ממומש על-ידי כוחות היבשה.

- **במלחמת המפרץ הראשונה** התקיפו האמריקנים מהאוויר גם תשתיות אזרחיות של עיראק וגם את צבאה, אולם המלחמה הוכרעה רק בעקבות מהלך נרחב ביבשה.
- **מלחמת אפגניסטן השנייה** לא הוכרעה אף היא מהאוויר. ארה"ב פתחה אותה במערכה אווירית – בין היתר נגד התשתיות של אפגניסטן – אך הסיום היה כיבוש פיזי של המדינה באמצעות מיליציות פרו מערביות שתוגברו בכוחות צבא מהמערב.

ברור שעימותים אשר התנהלו בתקופת המלחמה הקרה התרחשו בתנאים ששונים לחלוטין מהתנאים האופייניים לעימותים שישאל חווה כיום

אסטרטגיית המניעה בראי ההיסטוריה

אסטרטגיית המניעה (denial) מתמקדת בנטרול המרכיבים הקריטיים ביכולת הצבאית של היריב. הפגיעה בנכסי הצבא ובתעשיית הצבאית של המדינה היריבה נועדה להבהיר לה שאין לה יכולת צבאית לממש את היעדים שאליהם היא שואפת, ושאין לה ברירה אלא להסכים לדרישות המדינה התוקפת. התרומה של נטרול היכולת הצבאית של היריב באה לידי ביטוי בעבר במספר רב של מקרים:

- **גרמניה.** בין 1943 ל-1945 ניהלו בעלות הברית מאמץ ממושך מהאוויר כדי לפגוע בתעשיית הצבאית של גרמניה. למרות ההפצצות האלה הלך וגדל כושר הייצור של התעשיות הביטחוניות של גרמניה והגיע לשיאו ב-1944. ההפצצות האלה תרמו תרומה מכרעת לשיתוק מכונת המלחמה הגרמנית רק כאשר הן התמקדו במספר מצומצם של מרכיבי מפתח, כמו תעשיית הנפט. זה המקום גם לציין כי הפצצת הערים אכן לא שברה את רצון הלחימה של הגרמנים, כפי שצוין לעיל, אבל בכל זאת הייתה בה תועלת צבאית מרובה: היא אילצה את גרמניה להקצות חלק ניכר ממשאביה להגנה נגד מטוסים. כל תותח נ"מ וכל מטוס יירוט שהוצבו על אדמת גרמניה נגרעו מהחזית.

- **וייטנאם.** כפי שצוין לעיל ב-1972 הסכימה צפון-וייטנאם לחזור לשולחן הדיונים בעקבות ההפצצות האסטרטגיות של האמריקנים. אולם נראה שלא הפגיעה בתשתיות האזרחיות היא שהשיגה את ההכרעה, אלא המצור על נמל הייפונג (בין היתר באמצעות הטלת מוקשים ימיים מהאוויר), שמנע מהצפון-וייטנאמים לקבל אספקה מבחוץ.
- **עיראק (1991).** שחיקת כוחו הצבאי של סדאם חוסיין באמצעות המערכה האווירית הממושכת שניהלו נגדו האמריקנים והבריטים הקלה מאוד על הפלישה לתוך שטח עיראק ועל שחרור כוויית.

- **אפגניסטן.** הטאליבן ביססו את שליטתם באפגניסטן על

קבוצה קטנה של לוחמים שמנתה אלפים בודדים בלבד. כתישת כוחות הטאליבן מהאוויר הקלה על לוחמי הברית הצפונית להכריעם ולהשתלט על כל המדינה.

- **עיראק (2003).** השחיקה המסיבית של כוחות משמר הרפובליקה בתקיפות מהאוויר איפשרה לתוקפים להיכנס לבגדאד כמעט ללא קרב.

קודם לכן הובאו דוגמאות להכרעות שהושגו באמצעות הפצצת אוכלוסייה אזרחית ותשתיות אזרחיות. אולם יש להביא בחשבון את האפשרות שההצלחות לא נבעו בסופו של דבר מהפגיעה בתשתיות האזרחיות אלא מהפגיעה שנעשתה במקביל ביכולות הצבאיות של האויב. להלן שתי דוגמאות:

- **יפאן (1945).** כאמור, יפאן נכנעה לאחר שהוטלו שתי פצצות אטום על שתי ערים שלה: הירושימה ונגסקי. ישנם חוקרים שמשוכנעים שאכן הנשק הגרעיני הוא שהביא לסיום המלחמה, ושאי-לולא הופעל היו האמריקנים צריכים להכריע את המלחמה באמצעות פלישה לאיים המרכזיים של המדינה – מה שהיה עולה באבדות כבדות לתוקפים ולמתגוננים. חוקרים אחרים סבורים שיפן הייתה נכנעת גם ללא פצצות האטום הן בשל השחיקה הקשה בכוחה הימי והן משום שההפצצות האמריקניות בחימוש קונוונציונלי זרעו הרס עצום בערי יפן. לדעת אותם החוקרים נמנעו היפנים מלהיכנע רק משום שסברו שהאמריקנים ידרשו להדיח את הקיסר מתפקידו. רק אחרי שהוטלו פצצות האטום, התברר ליפנים שהאמריקנים

אסטרטגיית המניעה הביאה במקרים רבים לתוצאה הרצויה, ואילו לתקיפות האסטרטגיות הייתה לאורך ההיסטוריה תרומה מועטה

נכונים להשאיר את הקיסר על כיסאו, ואז הסכימו להיכנע.

- **איראן (1980-1988).** ישנם הטוענים שלא מלחמת הערים היא ששיכנעה את איראן להסכים להפסקת אש אלא השחיקה העצומה של צבאה, העדר אספקה מבחוץ והמחיר הכלכלי הכבד ששילמה.

נוסחת פלא לאכיפה?

מהניתוח עד כה נראה שאסטרטגיית המניעה הביאה במקרים רבים לתוצאה הרצויה, ואילו לתקיפות האסטרטגיות הייתה לאורך ההיסטוריה תרומה מועטה. אולם ניתוח מדויק יותר של האירועים ההיסטוריים מלמד שהצלחת האכיפה מושפעת מסדרה ארוכה של גורמים ייחודיים הנובעים מהעיתוי ומההקשר שבו מתרחשת הפעלת הכוח. במיוחד ניתן להצביע על החשיבות של הגורמים הבאים להצלחת האכיפה:

- מידת הנחישות של המדינה המותקפת להתמיד באופן הפעולה שלה. מובן שהנחישות שלה נגזרת מהחשיבות שהיא מייחסת לעימות.

מטוס A-10 ("כדור הרעם") אמריקני יורה בתותח 30 מ"מ על מטרות קרקע במהלך פעילות קרקעית אמריקנית בכרוך (עיראק) ב-2003

הרעיון של אכיפה מהאוויר קוסם לרבים, משום שרואים בה דרך לחימה מהירה, יעילה וזולה בחיי אדם, בניגוד למערכות יבשתיות גדולות, שגם אם הן יעילות, הן איטיות יחסית וגובות מחיר יקר בחיי אדם

לכן לא היה שום סיכוי שלתקיפת תשתיות אזרחיות – מכאיבה ככל שתהיה – תוכל להיות השפעה של ממש על החלטותיו של סדאם חוסיין.

אפגניסטן (2001). אוכלוסיית קאבול נכבשה למעשה על-ידי הטאליבן ולא תמכה בתנועה ובשלטונה. מכאן שתקיפת האוכלוסייה או תשתיותיה לא יכלה להועיל להכרעת הטאליבן, משום ששלטון הטאליבן ממילא לא התבסס על תמיכת האוכלוסייה.

סרביה (1999). מילושביץ' – בניגוד לסדאם חוסיין ולטאליבן – היה תלוי בתמיכת האוכלוסייה, והעובדה הזאת תרמה לאפקטיביות של צעדי הענישה שנקטה נאט"ו נגד התשתיות האזרחיות בסרביה. אחד מיעדי התקיפות האוויריות

- מערכת היחסים בין השליט לבין האוכלוסייה, ובכלל זה יכולתה של האוכלוסייה להשפיע על המדיניות.
- אישיותו של המנהיג ויכולתו לשכנע את העם להתמיד בקו הפעולה או לוותר.
- מידת תלותה של המדינה בבעלות בריתה ומידת התמיכה שמעניקות בעלות הברית למדיניותה.
- יכולתה הפיזית של המדינה לספוג את הנזק ולמזער אותו.
- יכולתה של המדינה המותקפת להסב נזק לתוקף.
- מידת הנחישות של המדינה המתקיפה להתמיד באופן הפעולה שלה.

הנחישות של המדינה המותקפת

הנחישות של המדינה המותקפת להתמיד באופן הפעולה שלה כדי להשיג את יעדיה – גם במחיר כבד – היא אחד הגורמים המשפיעים ביותר על היכולת לאכוף על אותה המדינה התנהגות אחרת. עמים שהאמינו באופן עמוק ביעד שלמענו הם נאבקים עמדו גם בצעדי ענישה קשים שננקטו נגדם ונגד התשתיות הפיזיות של מדינתם. נחישות כזאת הפגינה למשל הבריטים נוכח הפצצות עריהם במלחמת העולם השנייה והצפון-ווייטנאמים נוכח ההתקפות האמריקניות מן האוויר.

במקרים אחרים, כאשר האוכלוסייה לא דבקה ביעדי המלחמה או שהטעם ללחימה היטשטש עם הזמן, הצליחה הענשת האוכלוסייה לחולל לחץ שתורם לנכונות המדינה להסכים להפסקת אש. כך היה, למשל, במלחמת קוסובו. דעת הקהל בסרביה לא חשבה שהחזקת קוסובו שווה את המחיר שגבו ממנה מפציצי נאט"ו. כך היה גם במלחמת איראן-עיראק. בתקופת מלחמת הערים הפסיקה דעת הקהל באיראן לתמוך בהמשך הלחימה – בין היתר משום שהנכסים הטריטוריאליים שאבדו בתחילת המלחמה כבר הושבו לאיראן. בהעדר תמיכה של האוכלוסייה במלחמה נאלץ חומייני – בניגוד לרצונו – להסכים להפסקת אש.

הנחישות של המדינה המותקפת להתמיד באופן הפעולה שלה כדי להשיג את יעדיה - גם במחיר כבד - היא אחד הגורמים המשפיעים ביותר על היכולת לאכוף על אותה המדינה התנהגות אחרת

מערכת היחסים בין השליט לאוכלוסייה

בחלק מהמקרים גם אם לאוכלוסייה נגרם סבל רב כתוצאה מהתקיפות, אין במדינה מנגנונים שמאפשרים לדעת הקהל להשפיע על השלטון.

עיראק (1991). רק חלק מאוכלוסיית עיראק תמך בצעדים שנקט סדאם חוסיין ערב מלחמת המפרץ הראשונה, אולם משמרות הרפובליקה ומנגנוני ביטחון נוספים איפשרו לסדאם חוסיין לנהל את מדיניותו בלי להזדקק לתמיכת האוכלוסייה.

של תושבי ארצו בעת מבחן עליון. גם במצב ההפוך, כאשר המנהיג מגיע למסקנה כי יש צורך להיענות לדרישת התוקפים, ואילו האוכלוסייה מעוניינת להמשיך להילחם, יש חשיבות רבה ליכולתו של המנהיג לעמוד בפני האוכלוסייה ולהסביר לה את הצורך בשינוי המדיניות. מנהיגות מהסוג הזה הפגין קיסר יפן באוגוסט 1945, כאשר החליט להיכנע לארצות הברית בניגוד לדעתם של הצבא ושל האזרחים. מנהיגות כזאת הפגין גם דהגול כאשר החליט לסגת מאלג'יריה.

התלות בבעלות הברית

לעיתים תלויה יכולתה של מדינה להתמיד בלחימה בתמיכתן של בעלות ברית. במקרים כאלה תימשך הלחימה כל עוד בעלות הברית תומכות במהלך והיא תיפסק כאשר הן מסירות את תמיכתן.

תמיכת ברית המועצות בצפון-קוריאה עד 1953 היא שאיפשרה למדינה הקומוניסטית הקטנה לעמוד בעימות ממושך נגד ארה"ב. ברית-

המועצות סיפקה לצפון-קוריאנים נשק, תמיכה מדינית ומטרייה גרעינית. ב-1953, עם מותו של סטלין, עלה חרושצ'וב לשלטון והחליט לעצור את תמיכתו בצפון-קוריאה ולהתמקד בבעיות הפנים ובהקמת ברית ורשה. אפשר שההתפתחות הזאת – לצד מתקפת הנגד הגדולה של כוחות ארה"ב על צפון-קוריאה – תרמה תרומה מכרעת להחלטת צפון-קוריאה להסכים להפסקת האש.

גם במלחמת וייטנאם מילאו רוסיה וסין תפקיד מרכזי. שתי המדינות האלה לא רק העבירו אספקה רבה לצפון-וייטנאם, אלא גם הרתיעו את האמריקנים במשך כל שנות המלחמה. בגלל החשש למעורבות סובייטית וסינית ישירה בלחימה הטיל הדרג המדיני בווייטנאם מגבלות רבות וחמורות על הדרג הצבאי בווייטנאם, וזו קרוב לוודאי אחת הסיבות המרכזיות לתבוסת האמריקנים.

היכולת הפיזית של המדינה הנתקפת לעמוד בנזקים

לעיתים יכולה המדינה המותקפת לנקוט צעדים שיפחיתו מאוד את הנזקים שנגרמים לה או שיארכו את משך הזמן הנדרש לאויב כדי לגרום לנזק משמעותי. מדובר בעיקר בצעדי התגוננות פסיביים, כגון הפחתת התלות ביעדי התשתית המותקפים, פיזור הנכסים הניידים הערכיים לפני שיותקפו או שימוש באמצעי הגנה מגוונים.

אחד מצעדי הענישה שנקטה ארצות הברית נגד צפון-קוריאה בתחילת שנות ה-50 הייתה תקיפת סכרים באזורים

טייס A-10 אמריקני בודק פצצה מונחית לייזר לפני יציאתו לתקיפה באפגניסטן

אוכלוסיית קאבול נכבשה למעשה על-ידי הטאליבן ולא תמכה בתנועה ובשלטונה. מכאן שתקיפת האוכלוסייה או תשתיותיה לא יכולה להועיל להכרעת הטאליבן, משום ששלטון הטאליבן ממילא לא התבסס על תמיכת האוכלוסייה

של נאט"ו היה נכסים כלכליים של אנשים שתמכו במילושביץ'. החשש מהמשך הנזק לנכסים האלה החליש את התמיכה במילושביץ' והגביר את הלחץ עליו להיכנע.

אישיות המנהיג ויכולתו להשפיע על העם

במקרים שבהם מופעלים צעדי ענישה נגד האוכלוסייה שאלת המפתח היא עד כמה היא מוכנה לתמוך במדיניות ההנהגה

לעיתים תלויה יכולתה של מדינה להתמיד

בלחימה בתמיכתן של בעלות ברית.

במקרים כאלה תימשך הלחימה כל עוד

בעלות הברית תומכות במהלך והיא תיפסק

כאשר הן מסירות את תמיכתן

למרות המחיר הכבד שהיא משלמת. לכן צריכה ההנהגה במקרה כזה להתייבץ בפני האוכלוסייה ולהסביר לה שהמחיר שהיא משלמת משרת מטרה ראויה. דוגמה למנהיג כזה הוא צ'רצ'יל במהלך הקרב על בריטניה (יולי-ספטמבר 1940). צ'רצ'יל איחד את כל הבריטים מאחורי מטרות המלחמה שהוא קבע, בלי שהסתיר מהם את המחיר שהם ייאלצו לשלם בשל כך: הרבה מאוד 'דם, יזע ודמעות'. צ'רצ'יל נחרט בזיכרון ההיסטורי בראש ובראשונה בשל היותו מנהיג שחזק מאוד את יכולת העמידה

את עליונותה המוחצת. אף שעלה בידי הסרבים להפיל מטוס חמקן של האמריקנים – הישג שהוגדר יוצא דופן – לא הייתה להם אפשרות של ממש לגרום נזקים לכוחות שתקפו אותם. את האופציה של הפעלת טילי ה"סקאד" שהיו ברשותם נגד יעדים במערב אירופה הם לא העזו לממש.

מסקנות

היכולת לתקוף מהאוויר הביאה לפריצת דרך בחשיבה התיאורטית על הפעלת הכוח הצבאי. במאה השנים שחלפו מאז הומצא המטוס עסקו חוקרים רבים ברעיון של הכרעת סכסוכים באמצעות תקיפת אוכלוסייה, תשתיות אזרחיות ומטרות שלטון. תפיסת ההפעלה הזאת באה לידי ביטוי במלחמת העולם השנייה וגם בעימותים רבים שהתרחשו לאחר מכן.

הרעיון של אכיפה מהאוויר קוסם לרבים, משום שרואים בה דרך לחימה מהירה, יעילה וזולה בחיי אדם, בניגוד למערכות יבשתיות גדולות, שגם אם הן יעילות, הן איטיות יחסית וגובות מחיר יקר בחיי אדם. אולם הניתוח ההיסטורי מלמד שבחלק ניכר מהמקרים הלחץ על העורף האזרחי אינו מביא להשפעה הרצויה על היריב. לעומת זאת תקיפת רכיבים צבאיים קריטיים (מניעה) הביאה בדרך כלל להישג הרצוי.

מהניתוח עולה גם שההחלטה על אופן הפעלת הכוח צריכה להתבסס על ניתוח פרטני ועדכני של היריב. בפרט יש לבחון את ההיבטים הבאים: עד כמה נחוש היריב להתמיד בפעולות הלא רצויות שהוא נוקט? האם יש לפעולות האלה חשיבות רגשית או לאומית בעבורו? האם היריב קשוב לרגשי האוכלוסייה או שהוא צפוי להתמיד באותה מדיניות גם כאשר האוכלוסייה תתנגד? האם יש ליריב יכולת לנטרל את הלחץ המופעל עליו? האם יש לו יכולת להפעיל עלינו לחץ נגדי?

הבחירה בין תקיפות אסטרטגיות לבין אסטרטגיית מניעה היא מורכבת במיוחד כאשר היריב הוא ארגון טרור ולא מדינה. במצב הזה יש לעיתים ערך מוגבל להפעלת לחץ על האוכלוסייה משום שארגוני הטרור אינם קשובים למצוקותיה. במקביל גם לאסטרטגיית המניעה יש ערך מוגבל כאשר מדובר בארגון טרור, משום שהיכולות הצבאיות שלו הן לרוב מוסתרות, ולעיתים ניתן לחדש אותן במהירות ובפשטות.

הערות

1. המונח "תקיפות אסטרטגיות" מתייחס במאמר הזה לתקיפות שנועדו להשפיע על הדרג המדיני של היריב באמצעות פגיעה באוכלוסייה, בתשתית האזרחית או במרכזי השלטון. בצה"ל מקובלת היום ההבנה שגם לתקיפת יעדים צבאיים עשויה לעיתים להיות משמעות אסטרטגית.
2. Robert Pape, "The True Worth of Air Power", *Foreign Affairs*, vol 83 no. 2, march-april 2004
3. Colonel J. Warden, "The Enemy as a System", *Airpower Journal*, Spring 1995

חקלאיים כדי להציף את השדות ולגרום לרעב בקרב אוכלוסייה. כדי לצמצם את הנזקים הורידה צפון-קוריאה את מפלס המים בסכרים, כך שתקיפה מוצלחת שלהם לא תגרום להצפות. משיקולים דומים פיזרה גרמניה הנאצית את מפעלי התעשייה הצבאית שלה ב-1943, כאשר בעלות הברית החלו לתקוף אותם. הפיזור חייב את בעלות הברית להגדיל את מספר הגיחות כדי לגרום נזק, הקשה לבנות תמונת מודיעין ברורה של מערך התעשייה הגרמני וכמובן הפחית את הנזק בכל תקיפה.

עיראק הצליחה להפחית הנזק שנגרם לה מקיפת מכליותיה במהלך המלחמה עם איראן על-ידי כך שהסיטה את יצוא הנפט מהובלה ימית לצינורות שעברו אל טורקיה ואל סוריה. סרביה הצליחה להימנע משחיקת כוחה הצבאי בקוסובו

מדינות שהפגינו יכולת עמידה ובה בעת הצליחו להסב נזק ישיר או עקיף לתוקפים הצליחו לעמוד במאמצי האכיפה של התוקפים ואף הביאו לעיתים להפסקת התקיפות. דוגמה טובה לכך היא צפון-וייטנאם שעלה בידה להסב לאמריקנים אבדות כבדות

באמצעות הסוואה מעולה של כוחותיה, ובמיוחד של כוחות השריון שלה. כאשר הוסכם על הפסקת אש ועל פינוי מסודר של כוחות סרביה מקוסובו, נדהמו בנאט"ו לראות את היקף הכוחות הסרביים שיצאו ללא פגע מהמערכה האווירית האינטנסיבית שנמשכה יותר מחודשיים (מארס-יוני 1999).

היכולת של המדינה הנתקפת להסב נזק לתוקפים

כמה מהמדינות המותקפות הסבו נזקים לתוקפים בדרכים מגוונות. מדינות שהפגינו יכולת עמידה ובה בעת הצליחו להסב נזק ישיר או עקיף לתוקפים הצליחו לעמוד במאמצי האכיפה של התוקפים ואף הביאו לעיתים להפסקת התקיפות. דוגמה טובה לכך היא צפון-וייטנאם שאומנם נפלה בהרבה מעוצמתה של ארצות-הברית, אך עלה בידה להסב לאמריקנים אבדות כבדות. האמריקנים לא הובסו למעשה בשום מערכה שניהלו בווייטנאם, אך לא היו מוכנים להמשיך לשלם את מחיר המלחמה, ולכן נסוגו בסופו של דבר.

סדאם חוסיין קיווה ב-1991 לחזור על ההצלחה של צפון-וייטנאם. הוא האמין כי אם יצליח לגרור את האמריקנים לקרבות שחיקה ביבשה, הם יוותרו וייסוגו. אולם האמריקנים לא פעלו לפי התסריט שהוא תיכנן להם: הם נכנסו לקרב היבשה רק לאחר ששחקו מהאוויר את כוחותיו.

גם מילושביץ' ייחל למערכה יבשתית בקוסובו, אולם נאט"ו ממנעה מכך וניהלה את המערכה רק מהאוויר תוך שהיא מנצלת

